

2017-18

Recent Political Development in India

[Handwritten Signature]

PRINCIPAL
T.S.S.'s. Sakri, V.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Desale Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule
Prof. A. B. Mahajan

Dr. A. G. Jaiswal

Prof. E. S. Gedam

15

Atharva Publications

**RECENT POLITICAL DEVELOPMENT
IN INDIA**

© Reserved

ISBN : 978-93-87129-29-0

Publisher & Printer

Mr. Yuvraj Mali

Atharva Publications

Dhule 17, Devidas Colony, Varkhedi Road,
Dhule - 424001.

Contact 9405206230

Jalgaon Basement, Om Hospital,
Near Anglo Urdu Highschool,
Dhake Colony, Jalgaon - 425001.

Contact 0257-2239666, 9764694797

Email atharvapublications@gmail.com

Website www.atharvapublications.com

First Edition

5th Jan. 2018

Type Setting

Atharva Publications

Front Page

Prashant Sonwane

Price

₹ 750/-

Adivasi Seva Sahayyak & Shikshan Prasarak Sanstha's
Shri. D. H. Agrawal Arts, Shri. Rang Avadhoot Commerce and
Shri. C. C. Shah & M. G. Agrawal Science College Navapur,
Dist. Nandurbar 425 418

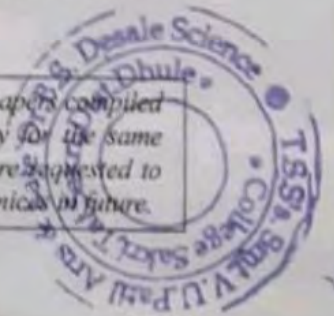
NAAC Re-Accredited (2nd Cycle) Grade – B (2.78), ISO 9001:2008
International Conference on

"Politics of Tribal Communities in the Modern World"

35th Conference of Maharashtra Political Science and Public Administration Council
on Recent Political Development in India
on dated 5th & 6th Jan. 2018

Disclaims: The authors are solely responsible for the contents of the papers compiled in this volume. The Editors or Publishers do not take responsibility for the same in any manner. Errors if any are purely unintentional and readers are requested to communicate such error to the Editors or Publishers to avoid discrepancies in future.

2 | Atharva Publications

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

PREFACE

The present book contains selected papers of The International Conference on Politics of Tribal Communities in the Modern World held on 5-6 January 2018 in Arts, Commerce and Science College Navapur, District Nandurbar, Maharashtra (India). The conference which was organized by Department of Political Science and accepted more than 157 abstracts. After an initial review of the submitted abstracts, 105 papers were presented at the conference. Finally, after a rigorous peer-review process 69 papers were accepted for publication in the book.

The topics that are covered in the conference include 1. Approaches about tribal politics i.e. historical, sociological, economical and political approaches. 2. Tribal Movement-Historical Background 3. Tribal Policy in India. 4. Impact of L.P.G. on tribal's. 5. Government Schemes for Scheduled Tribe and Political Development of tribal area. 6. Tribal's in various countries i.e. South Africa, West India, Nepal, Shrilanka, Bangladesh etc. 7. Identity crisis of tribal.

Reviewing papers was a challenging process that relies on the goodwill of those people involved in the field. We would like to thank all the reviewers for their time and efforts in reviewing for their time and efforts in reviewing the documents. The published papers have passed the process of improvement accommodating the discussion during the conference as well as the reviewer's comments who have guided any necessary improvement.

Finally, we would like to thanks to our management for encouragement and support. Thanks goes to our entire team who have dedicated their constant support and countless time to bring these scratches into a book. This book is a credit to a large group of people, and everyone should be proud of the outcome.

- Dr.A.G.Jaiswal
Principal

PRINCIPAL

J.S.S's. Smt. V.U. Patil Arts &

Late Dr. B.S. Desale Science College
Sakri, Tal Sakri, Dist Dhule

Recent Political Development in India | 3

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

51. राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाच्या राजकारणाची मीमांसा.....354
- प्रा. शरद बाबुराव सोनवणे
52. फुले-शाहू-आंबेडकर यांच्या राजकीय विचारांची सद्यस्थिती359
: एक अभ्यास
- प्रा. गणेश भिला महाजन, प्रा. डॉ. नितीनकुमार माळी,
डॉ. ए. टी. पाटील, डॉ. एम. आर. वैशंपायन
53. महात्मा गांधी यांचे ग्रामस्वराज्य विषयक विचार.....365
व प्रासंगिकता
- प्रा. संजय किशनराव भालेराव
54. भारतीय राजकारणात भारतीय जनता पार्टीची प्रबळ पक्ष.....374
पद्धतीकडे होणारी वाटचाल
- प्रो. डॉ. दत्तात्रय मुकुंद टेकाडे, सुनिल मच्छिंद्र राजपूत
55. राज्याच्या राजकारणातील पक्षीय राजकारणाचे.....382
बदलते स्वरूप
- प्रा. प्रशांत देशपांडे
56. जागतिकीकरण आणि उदारीकरण परिणाम व.....393
भारतासमोरील आव्हाने
- प्रा. श्रीमती छाया दत्तात्रय डुकरे
57. फुले-शाहू-आंबेडकरांचे शेतकऱ्यांच्या आर्थिक सुधारणा.....400
संदर्भात आधुनिक विचार
- प्रा. संदिप रामदास निकम, श्रीमती तृप्ती महाजन
58. आदिवासींच्या समस्यांबाबत महाराष्ट्र शासनाची भूमिका406
- डॉ. शशीकांत साबळे
59. आदिवासी समुदायाचा विकास आणि.....417
आम आदमी पक्षाची भूमिका
- श्री. शरद तुकाराम पाटील
60. भारतीय समाजव्यवस्थेपुढील नक्षलवादाचे आव्हान423
- डॉ. सचिन महादेव पाटील
61. विकास प्रशासनात माहितीच्या अधिकाराची भूमिका433
- प्रा. प्रतिभा टावरी

PRINCIPAL
C.S.S.'s Smt. M.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Desale Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule
Recent Political Development in India | 13

राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाच्या राजकारणाची मीमांसा

प्रा. शरद बाबुराव सोनवणे

सहाय्यक प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग, श्रीमती विमलबाई उत्तमराव पाटील कला व
कै. डॉ. भास्कर सदाशिव देसले विज्ञान महाविद्यालय, साक्री, जि. धुळे.

प्रस्तावना

राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष हा काँग्रेस (आय) पक्षामधुन फुटून जन्माला आलेला पक्ष आहे. त्यामुळे राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाची राजकीय विचारधारा जवळजवळ काँग्रेस सारखीच आहे. मात्र राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाने स्वतःची वेगळी राजकीय संस्कृती निर्माण केली आहे. सोईचे व ऐनकेन प्रकारे सत्तेत राहण्याचे, नसता सत्ताधारी पक्षनेतृत्वाशी सलगी ठेवून राजकीय फायदा उठविण्याचे राजकारण राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाने केलेले आहे. राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाचा जन्म नेतृत्वाच्या वैयक्तीक महत्त्वाकांक्षेमधून झाला असल्याचे बोलले जाते. राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष हा प्रामुख्याने महाराष्ट्राच्या राजकारणात प्रभावी असून, स्थापनेपासून सलग पंधरा वर्षे काँग्रेस आघाडी करून सत्तेत देखील राहिलेला आहे. २०१४ मध्ये झालेल्या लोकसभा व महाराष्ट्र विधानसभा निवडणूकीत युपीए व आघाडी यांचा पराभव झाल्यावर राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाने सुरुवातीपासून आजतागायत घेतलेल्या भूमिकांचे अवलोकन केले असता असे दिसते की, या पक्षाने सतत सोईचे व सत्ताकर्षी राजकारण केलेले आहे. राजकीय फायद्याचे राजकारण करणे यात गैर नाही, परंतु असे करत असतांना विचारधारेला दुर्लक्ष करणे हे पक्षाच्या विश्वासाहर्तेच्या दृष्टीने प्रश्नचिन्ह निर्माण करणारे ठरते. असे प्रश्नचिन्ह राष्ट्रवादी काँग्रेस बाबत उपस्थित केले जाते; त्याच्या कारणांचा शोध घेण्याचा प्रयत्न प्रस्तुत शोधलेखात करण्यात आलेला आहे.

राष्ट्रवादी काँग्रेसच्या स्थापनेची पार्श्वभूमी

स्वातंत्र्य आंदोलनाच्या पार्श्वभूमीमुळे भारतीय राजकारणावर काँग्रेस पक्ष व गांधी-नेहरु घराण्याचे वर्चस्व राहिलेले आहे. पंडित नेहरु नंतर इंदिरा गांधी त्यानंतर राजीव गांधी यांचे काँग्रेस पक्षावर व भारताच्या राजकारणावर एकहाती वर्चस्व राहिलेले दिसते. राजीव गांधी यांच्या हत्येनंतर काँग्रेस पक्षाचा न्हास सुरू झाला होता. म्हणून काँग्रेसला नवसंजिवनी मिळवून देण्यासाठी काँग्रेसमधील

काही पुढान्यांनी श्रीमती सोनिया गांधी यांना राजकारणात उतरवले. १९९८ साली सोनिया गांधी काँग्रेसच्या अध्यक्ष झाल्या. त्यांना अध्यक्ष करण्यात शरद पवारांची मुख्य भूमिका होती. सोनिया गांधी व शरद पवार एकत्र आल्याने १९९८ च्या लोकसभा निवडणुकीत काँग्रेसला ४८ पैकी तब्बल ३३ जागा मिळाल्या. या निवडणुकीत शरद पवारांसह सर्व काँग्रेस एकजुटीने निवडणुकीत उतरली होती. मराठा, इतर मागास जाती, मुस्लीम, दलित समाजातील नेत्यांना व गटांना एकत्र आणले गेले. त्यामुळे महाराष्ट्रात जोरदार यश मिळाले. त्याच्या जोरावर शरद पवार केंद्रात विरोधी पक्षनेते झाले.^१ त्यानंतर अल्पावधीत १७ एप्रिल १९९९ मध्ये जयललिता यांनी वाजपेयी सरकारचा पाठिंबा काढून घेतल्यामुळे केवळ एका मताने वाजपेयी सरकार पडले. परंतु त्यावेळी काँग्रेस पक्ष पर्यायी सरकार देऊ शकले नाही. त्यामुळे देशातील राजकीय स्थिती कमालीची अस्थिर झाली होती. याच काळात शरद पवार यांना समजले की, काँग्रेस पक्षात आपल्याला आपलं राजकीय उद्दिष्ट गाठता येणार नाही, म्हणून त्यांनी दुसऱ्यांदा काँग्रेस पक्षाबाहेर पडून स्वतंत्र राजकीय पक्षाची (राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष) स्थापना केली.^२ तत्पुर्वी झालेल्या काँग्रेस (आय) पक्षाच्या कार्यकारी समितीच्या बैठकीत केवळ भारतीय मूळ असलेल्या व्यक्तीलाच देशाच्या प्रमुख पदावर काम करता येईल, असा मुद्दा शरद पवार यांनी उपस्थित केला होता. या मुद्द्यावरून पवार यांना पक्षातून निलंबित करण्यात आले होते आणि नंतर पवार, अन्वर यांनी बाहेर पडून राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाची स्थापना केली. ५ जुन १९९९ रोजी पक्षाची अधिकृतपणे नोंदणी करण्यात आली आणि दिनांक १० जुन १९९९ रोजी मुंबईतील शिवाजी पार्क मैदानावर राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाची जाहीर घोषणा करण्यात आली. २६ जुन १९९९ रोजी भारतीय काँग्रेस (समाजवादी) या पक्षाचं राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षात विलिनीकरण करण्यात आले.^३

शरद पवार, पी.ए.संगमा व तारिक अन्वर यांची राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाची स्थापना करण्याची प्रेरणा नेमकी काय होती पवारांना पंतप्रधान व्हायचे होते? का सोनिया गांधी वा गांधी घराण्याच्या कुणालाही (नंतरही) पंतप्रधान होऊ द्यायचे नव्हते? या दोन्ही कारणांना प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष समर्थन देण्यासाठी परकीय वंशाच्या कोणत्याही व्यक्तीला, भारताचे राष्ट्रपती, पंतप्रधान, सर्वोच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधिश, लष्कर प्रमुख वा निवडणुक आयोग प्रमुख अशा पदावर नेमले जाऊ नये या मुख्य मागणीसाठी उपरोक्त राजकीय नेत्यांनी राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाच्या स्थापनेतून बंडाचा झेंडा उभारला.^४ राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाच्या स्थापने पाठीमागे परकीय वंशाच्या व्यक्ती म्हणजे सोनिया गांधी यांना पंतप्रधानपदी निवडीस विरोध ही कारण परंपरा दिसते. परंतु सोनिया गांधी यांनी

पंतप्रधान झाल्या तर आपण कदापी पंतप्रधान होऊ शकणार नाही या जाणिवेमुळे शरद पवार यांनी 'परकीय वंशाच्या व्यक्तीला विरोध' या विचारधारेचे पांघरूण घेऊन, भारताचे पंतप्रधान होणाऱ्याच्या सुप्त महत्वाकांक्षेपोटी काँग्रेसमध्ये दुसऱ्यांदा बंड करून राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाची स्थापना केली असे दिसते.

राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाचे राजकारण

राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाने आपल्या स्थापनेपासून सतत आपल्या सोईचे व सत्तेकडे जाणारे राजकारण केले असल्याचे दिसते. परकीय वंशाच्या व्यक्तीला भारताच्या सर्वोच्च पदावर विराजमान होण्यास विरोध या सिद्धांताच्या आधारे शरद पवारांनी काँग्रेसमधून फुटून राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाची स्थापना केली होती व १९९९ ची लोकसभा निवडणुक स्वतंत्रपणे लढवली होती. या पक्षाचे लोकसभेवर ७ खासदार निवडून देखील आले होते. निवडणुकांनंतर काँग्रेस पुरस्कृत युपीए सरकार मध्ये हा पक्ष सामिल होऊन त्याने सत्तेत वाटा देखिल मिळवला. तसेच त्यानंतर सतत १५ वर्षे महाराष्ट्र विधानसभेमध्ये काँग्रेस बरोबर आघाडी करून या पक्षाने सत्तेत हिस्सेदारी मिळवली. राष्ट्रवादी काँग्रेसबरोबर आघाडी करणे ही काँग्रेसची देखिल अपरिहार्यता होती. राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाच्या इथपर्यंतच्या काँग्रेस सोबतच्या या १५ वर्षांच्या सहचर्यास जनतेची उघड अधिमान्यता होती. कारण शेवटी राष्ट्रवादी काँग्रेसचा डीएनए हा काँग्रेसचाच आहे. परंतू २०१४ च्या लोकसभा व विधानसभा निवडणुक प्रचारात राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष भाजपाला जमातवादी पक्ष संबोधून त्यांना सत्तेपासून दुर ठेवण्याचे आवाहन करत होता. लोकसभा निवडणुकीत भाजपाला स्पष्ट बहुमत मिळाले, तर महाराष्ट्र विधानसभा निवडणुक निकालानंतर भाजपाचे घोडे स्वतःच्या ताकदीवर सत्तेवर स्वार होण्यापासून जवळपास येऊन अडले.

महाराष्ट्र विधानसभा निवडणुक निकाल २०१४

अ.क्र.	पक्षाचे नाव	निकाल (एकुण जागा)
१	भाजपा	१२२
२	शिवसेना	६३
३	काँग्रेस	४२
४	राष्ट्रवादी काँग्रेस	४१
५	इतर	२०
	एकुण	२८८

२८८ सदस्य संख्येच्या महाराष्ट्र विधानसभेत बहुमतासाठी १४५ सदस्य संख्येची आवश्यकता असताना भाजपाला १२२ एवढ्या जागा मिळून तो

356 | Atharva Publications

PRINCI
f.S.S's Sm V.U.
ate Dr.B.S. Desale
Sakri, Tal Sakri

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

क्रमांक एकचा पक्ष ठरला. त्याखालोखाल शिवसेनेला ६३ जागा मिळाल्या व तो क्रमांक दोनचा पक्ष म्हणून पुढे आला. काँग्रेसला ४२ जागा मिळून तो तिसऱ्या स्थानी तर राष्ट्रवादी काँग्रेसला ४१ जागा मिळून तो चौथ्या स्थानी फेकला गेला.

भाजपा आणि शिवसेना हे २५ वर्षांपासूनचे जुने मित्रपक्ष या विधानसभा निवडणुकीत स्वतंत्रपणे लढल्यामुळे युतीला आघाडीविरोधात मिळणारा जनादेश विभागला गेला. निवडणुक निकालामधुन भाजप एक नंबरचा पक्ष (परंतु स्पष्ट बहुमत नसलेला) तर राष्ट्रवादी काँग्रेस हा पक्ष चौथ्या क्रमांकावर फेकला जाण्याची चिन्ह दिसत असतांनाच राष्ट्रवादी काँग्रेसचे नेते प्रफुल्ल पटेल यांनी निवडणुक निकालाच्याच दिवशी निकालाची चिन्ह स्पष्ट झाल्यावर लगेच 'महाराष्ट्रात स्थिर सरकार येण्यासाठी व पुन्हा निवडणुकांना सामोरे जावे लागू नये यासाठी राष्ट्रवादी काँग्रेस पार्टी भाजपाला बाहेरून पाठिंबा देईल असे घोषित केले.' राष्ट्रवादी काँग्रेसच्या या भूमिकेमुळे जनसामान्यांच्या मनातील राष्ट्रवादी काँग्रेसची विश्वासाहर्ता अधिकच संभ्रमित करणारी ठरली.

काँग्रेस व राष्ट्रवादी काँग्रेसच्या विरोधात भाजप व शिवसेनेला लोकांनी मतदान केले होते. भाजप-शिवसेना हे एकाच विचारधारेचे जुने मित्रपक्ष असतांना, राष्ट्रवादी काँग्रेसने भाजपाला न मागता देऊ केलेला पाठिंबा म्हणजे राष्ट्रवादी काँग्रेसचे तत्वशून्य व शिवसेनेची गोची करणारे आणि भाजपाला बळ देणारे सोईचे राजकारण होते. राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाच्या या खेळीमुळे शिवसेना-भाजप संबंध कायमचे ताणले गेले. पुढे शिवसेना भाजपाबरोबर सत्तेत जरी सहभागी झाली असली तरी शिवसेनेने सत्तेत राहूनही भाजपाला कायम कोंडीत पकडण्याचे व विरोध करण्याचे धोरण अवलंबविले. केंद्रात व राज्यात भाजपचे सरकार स्थापन झाल्यावर पहिले दोन-अडीच वर्षे राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाने भाजपच्या केंद्रीय व राज्यातील नेतृत्वाशी म्हणजे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी व मुख्यमंत्री देवेंद्र फडवणीस तसेच अरुण जेटली, नितीन गडकरी यांच्यासारख्या महत्वाच्या नेत्यांशी सौख्याचे धोरण अवलंबविले. नंतर मात्र पुढच्या निवडणुकांची तयारी म्हणून राज्यात राष्ट्रवादी काँग्रेसने काँग्रेसच्या बरोबरीने २०१७ च्या सुरवातीला पावसाळी अधिवेशनापूर्वी 'संघर्ष यात्रा' तर २०१७ च्या शेवटच्या महिन्यात डिसेंबरमध्ये हिवाळी अधिवेशनापूर्वी सरकार विरोधात 'हल्लाबोल मोर्चा' काढून सक्रिय विरोधी पक्षाची भूमिका वटवण्यास सुरुवात केली. लोकशाहीमध्ये राजकीय पक्षांकडून हिच अपेक्षा असते. परंतु तत्त्वनिष्ठा सोडून केवळ सोईचे व सत्तेकडे जाणारे आणि फक्त राजकीय फायदे मिळविणारे राजकारण करणे लोकशाही व्यवस्थेमध्ये राजकीय पक्षांकडून अपेक्षित नाही. महाराष्ट्रातील

राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष मात्र याबाबतीत कमी पडत असल्याचे व सिद्धांत सोडून केवळ व्यवहाराचे (राजकीय फायद्याचे) राजकारण करत असल्याचे चित्र आजघडीला दिसत आहे.

निष्कर्ष

राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष हा महाराष्ट्राच्या चौकोनी राजकारणातील एक प्रभावी राजकीय पक्ष आहे. महाराष्ट्रातील मराठा या प्रबळ जातीचा भक्कम पाठिंबा या पक्षाला असून या सामाजिक आधारावर या पक्षाची भिस्त आहे. दलित, ओबीसी, मुस्लीम, आदिवासी या समाजघटकांमध्येही शिरकाव करण्यात हा पक्ष यशस्वी होताना दिसत आहे. परंतु एकंदर विचारधारेच्या पातळीवर राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाची विश्वासाहता नेहमीच संशयास्पद राहिलेली आहे. या पक्षाने जन्मापासून आजपर्यंत सतत आपल्या राजकीय सोईचे व सत्ताकर्षी राजकारण करण्यावर भर दिलेला आहे. त्यामुळे राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाच्या राजकारणामध्ये विचारधारात्मक सिद्धांत व कृती यामध्ये मोठी तफावत दिसून येते. २०१४ साली महाराष्ट्रात झालेल्या विधानसभा निवडणुक निकालाच्या दिवशी राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाने भाजपला बाहेरून पाठिंबा घोषित करतांना जी घाई केली त्यावरून देखिल हे सिद्ध होते. म्हणून राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाला जर प्रभावी राजकारण करून स्वबळावर सत्ता हस्तगत करण्याचे बळ प्राप्त करावयाचे असेल तर या पक्षाला विचारधारा व राजकीय-सामाजिक व्यवहार याबाबत जनमानसात विचारधारात्मक विश्वासाहता निर्माण करावी लागेल. तरच हा पक्ष महाराष्ट्रात व देशात प्रभावी राजकारण करून स्वसामर्थ्यावर सत्तास्थानी विराजमान होण्याचे स्वप्न पाहू शकेल. नसता आतुन-बाहेरून, छुपा-उघड पाठिंबा देणे किंवा काढून घेणे या प्रक्रियेमधून व प्रयोगांमधून थोडा-बहुत राजकीय फायदा मिळविणे एवढ्यावरच या पक्षाला समाधान मानावे लागेल.

संदर्भ

१. सुहास पळशीकर व सुहास कुलकर्णी (संपा.): महाराष्ट्रातील सत्तासंघर्ष - राजकीय पक्षांची वाटचाल, समकालीन प्रकाशन, पुणे, २००७, पृ.५२
२. दीपक पटवे: चला राजकारणात, राजहंस प्रकाशन, पुणे, २०१२, पृ. १४७
३. किता, पृ.१४७-१४८
४. विजय चोरमारे : महाराष्ट्राचे राजकारण - नवे संदर्भ, नवता प्रकाशन, मुंबई, २०१४, पृ.६१

PRINCIPAL
f.S.S.'s, Smt. V.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Desai Science College
Sakri, Tal Sakri, Dist. Dhule